

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ในปัจจุบันวิวัฒนาการทางการแพทย์ และสาธารณสุขมีความเจริญก้าวหน้าและทันสมัย ทำให้ประชาชนมีอายุยืนยาวขึ้น เพราะมีความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง และการป้องกันตนเองจากโรคต่าง ๆ คีขึ้น สำหรับประเทศไทยคาดว่าจะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.4 ในปี พ.ศ. 2543 เป็นร้อยละ 7.7 ในปีพ.ศ. 2553 และเป็นร้อยละ 13.1 ในปีพ.ศ. 2563 (นภาพร ชโยวรรณ, จอห์น โนเคล และศิริวรรณ ศิริบุญ, 2534 : 94-95)

ถึงแม้ว่าประชากรผู้สูงอายุของคนไทยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นและมีอายุเฉลี่ยยืนยาวขึ้นก็ตาม แต่ปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุก็มีมากขึ้นตามไปด้วย (สกลใส กุ่มทรัพย์อนันต์, 2540 : 1) ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวพยายามย้ายถิ่นจากชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเข้ามาอยู่ที่มีความเจริญมากขึ้น ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ขาดลูกหลานเอาใจใส่และขาดสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว ประสบปัญหาสุขภาพอนามัย การปรับตัวซึ่งเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ยังคงเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมอีกด้วย จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนประสบปัญหาในการปรับตัวเพื่อการอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข

จากการวิจัยผู้สูงอายุไทยในอดีตที่ผ่านมาพบว่า ปัญหาทางสุขภาพเป็นปัญหาของผู้สูงอายุมาโดยตลอด (สุทธิพันธ์ พิกสุวรรณ, 2537 : 2 อ้างถึงพิธีสิทธิ์ จำนวนกิตติปี 2523 ; นิสา ชูโต, 2525 ; นภาพร ชโยวรรณและคนอื่น ๆ, 2530) นอกจากนี้แล้ว ผู้สูงอายุเมื่อมีปัญหาด้านร่างกายก็จะส่งผลกระทบต่อจิตใจ และอารมณ์ด้วย ปัญหาการปรับตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ ทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่มีชีวิตอยู่มาช้านาน ได้ผ่านและพบเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากกว่าผู้เยาว์วัย โดยเฉพาะสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนับแต่มีการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจเป็นต้นมา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงเกิดและเริ่มเติบโตมาในสังคมที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยแบบดั้งเดิม ได้มีโอกาสมีชีวิตอยู่ในช่วงที่สังคมไทยมีความ "อุดมสมบูรณ์" แม้จะไม่ถึงกับในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เช่นเดียวกับสังคมสมัยสุโขทัย แต่ย่อมมีความเรียบง่ายสงบสุขมากกว่าปัจจุบันไม่มากนักน้อย

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุก็เติบโตขึ้นมาพร้อม ๆ กับผู้เยาว์ผู้การมีสังคมที่เจริญทันสมัย ชีวิตที่เรียบง่ายไม่เร่งร้อนที่เคยเป็นมา อาจจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เนื่องจากวิถีชีวิตแบบอุตสาหกรรม ทำให้สมาชิกในสังคมต้องทำมาหากิน เพื่อแลกกับเงินค่าตอบแทน ที่จะนำไปใช้ซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค และความสะดวกสบายอื่น ๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงเกิดมาในสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบหนึ่ง และเติบโตผ่านช่วงวัยเข้าสู่วัยผู้สูงอายุที่มีวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง บางส่วนจะมีโอกาสอยู่ในสังคมที่มีชีวิตไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักเช่น สังคมชนบทที่วัฒนธรรมเดิม ๆ ยังคงอยู่ แต่ส่วนใหญ่ย่อมมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากอย่างแน่นอน เช่น ผู้ที่อยู่ในสังคมเมืองหรือชานเมือง ที่มีความเจริญอย่างรวดเร็ว และไม่สามารถจะหาวิธีการใดมาปิดกั้นขัดขวางความเจริญได้ ทั้งการใช้ที่ดินเพื่อประกอบอาชีพ พื้นที่เกษตรหายไป กลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม หรือหมู่บ้านจัดสรร หรือแม้แต่การขยายถนนที่ทำให้ถนนแปลกหน้าต่างถิ่นมีโอกาสดำรงอยู่อาศัยใกล้เคียงมากขึ้น การประกอบอาชีพที่เคยเพาะปลูกอยู่ในพื้นที่ของคน อาจไม่สามารถทำเช่นนั้นต่อไปได้ ต้องปรับตัวเองไปทำงานรับจ้าง หรือเป็นแม่ค้าขายของ และอื่น ๆ แทนเป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ บางแห่งบางพื้นที่อาจจะค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ผู้ที่มีชีวิตในพื้นที่แบบนี้จะมีเวลาและ โอกาสปรับตัวไปกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ แต่ในบางพื้นที่ที่มีความเจริญเข้ามาเร็วมาก ชีวิตความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตย่อมถูกพลิกผันอย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยแถบนั้น ถ้ามีความพร้อมในการปรับตัวย่อมไม่เป็นปัญหามากเท่าผู้ที่เตรียมตัวไม่ทัน หรือขาดปัจจัยเกื้อหนุนให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างทันท่วงที

จังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่มีพื้นฐานทางการเกษตรมาเป็นเวลานาน พื้นที่แถบชายทะเลของอำเภอเมือง อำเภอพระประแดง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ และอำเภอบางบ่อบางส่วน มีอาชีพทำการประมงเป็นอาชีพหลัก ส่วนพื้นที่ของอำเภอบางพลี อำเภอบางบ่อบางส่วน และกิ่งอำเภอบางเสาธง ส่วนใหญ่จะทำการเลี้ยงปลา และทำการเพาะปลูก

เมื่อมีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมไปในทุกอำเภอของจังหวัดสมุทรปราการ ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตประจำวัน และการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น การอยู่อาศัยจะเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น อยู่กันเป็นแบบตัวใครตัวมัน บางครั้งอยู่บ้านติดกันก็ยังไม่รู้จักกัน อาชีพของผู้สูงอายุก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น การค้าขาย การทำธุรกิจบ้านเช่า การทำโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมการทำงานในโรงงาน สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวก็เปลี่ยนแปลงไป ถูกหลานมีการอพยพไปเรียนต่อหรือไปทำงานในย่านอุตสาหกรรมหรือในเมือง ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง แต่บางส่วนก็ยังคงความดั้งเดิมอยู่โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในชนบทห่างไกลการขยายเขตอุตสาหกรรม ยังคงมีการสัญจรไปมาด้วยเรือและทางเดิน มีการอาศัยรวมกันในหมู่บ้าน มีวัฒนธรรมแบบเดิม ๆ ประกอบอาชีพทางการเกษตร

ผู้วิจัยเป็นผู้หนึ่งที่มีพื้นฐานภูมิถิ่นกำเนิดอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีการขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรม บรรพบุรุษหลายช่วงอายุตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่เหล่านี้มาเป็นเวลานาน ได้สังเกตเห็นวิถีชีวิตของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บางส่วนต้องละทิ้งถิ่นเดิมไปเนื่องจากขายที่ได้ราคาดี ไปอยู่หมู่บ้านหรือในเมือง ต้องมีการปรับตัวกับสังคมใหม่ๆ แต่บางส่วนที่ยังคงอยู่ก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ซึ่งจะมีคนแปลกหน้าเข้ามาอยู่มากขึ้น ต้องมีการระมัดระวังตัวมากขึ้นเมื่อความเจริญเข้ามา มีการเปลี่ยนอาชีพจากการทำการเกษตรมาเป็นการค้าขาย ทำงานโรงงาน หรือรับราชการ อย่างเช่น ผู้วิจัยในปัจจุบันประกอบอาชีพรับราชการเนื่องจากไม่มีพื้นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้พบเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในระยะเวลาไม่นานนัก จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตใหม่ๆ และยังได้สังเกตเห็นผู้สูงอายุที่เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ได้พยายามปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน แต่ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังคงยึดมั่นกับขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม ๆ คงความเชื่อเดิมในการอบรมสั่งสอนลูกหลาน พยายามรักษาสัมพันธภาพระหว่างครอบครัว เพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้ผู้สูงอายุได้เห็นความเปลี่ยนแปลงมาตลอด

ผู้วิจัยตระหนักเสมอถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ในฐานะทรัพยากรบุคคลที่ได้เรียนรู้ ได้ซึมซับรับสั่งสมสิ่งดีงามในอดีต แนวคิด แนวทางปฏิบัติที่สังคมไทยเลือกสรรไว้ปฏิบัติมาเป็นมรดกเพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาถึงการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการขยายเขตอุตสาหกรรมว่ามีการดำเนินชีวิตเช่นไร ในสังคมปัจจุบัน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและสังคม มีความต้องการและได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างไร ในสภาพสังคมนี้และชุมชนในสมุทรปราการทั้งผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก และบริเวณที่ยังคงสภาพดั้งเดิมอยู่

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันและการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสภาพและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุครั้งนี้ มีขอบเขตศึกษาผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิงของจังหวัดสมุทรปราการ ใน 6 ด้านคือ ปัจจัยส่วนบุคคล การยอมรับภาวะถดถอย การได้รับ

การตอบสนองความต้องการ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุ

1.4 นิยามศัพท์

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปโดยนับอายุตามปฏิทินสามารถตอบคำถาม ได้ชัดเจน และมีที่พักอาศัยอยู่เป็นประจำในจังหวัดสมุทรปราการ

วิถีชีวิต หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ การกินในครอบครัว การ ออกกำลังกาย การติดตามข่าวสาร การประกอบกิจกรรมทางศาสนา การดูแลสุขภาพอนามัยของ ตนเอง การบริโภคอาหาร ภาวะการเจ็บป่วย การดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย การดูแลสุขภาพจิต การ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ความต้องการของผู้สูงอายุ

การได้รับการตอบสนองความต้องการ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองความ ต้องการ หรือความปรารถนาที่จะได้รับในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่อยู่อาศัย ด้าน ความรักความอบอุ่น ด้านการงาน ด้านการดูแลสุขภาพ ด้านการลดการพึ่งพาผู้อื่น

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่ได้รับแรงสนับสนุนได้รับความช่วยเหลือด้าน ต่าง ๆ ได้แก่ ด้านปัจจัย 4 ด้านอารมณ์และสังคม ด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า ด้านข้อมูล ข่าวสาร

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ หมายถึง ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับครอบ ครัว ชุมชน เพื่อนและเพื่อนบ้าน

ภาวะถดถอย หมายถึง การยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ทั้งทางร่างกาย สังคมและจิตใจ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสมุทรปราการ
2. ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสภาพและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ
3. เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมทางสังคมให้สอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตของผู้สูง

อายุ